

populair thema bij nogal wat post-68-intellectuelen, gaat evenmin op. Of ze er nu kleinburgerlijk of marginaal uitzien, alle figuren bewaken hun stoel en hun (deel van de) tafel als hun persoonlijk bezit, als hún territorium. Allemaal trachten ze hun deel van de koek te pakken te krijgen. Allemaal bedelen ze op hun eigen subtiële manier om erkenning. Allemaal willen - of moeten? - ze erbij horen. Zelfs de meest marginale figuren participeren aan de rituelen van handen wassen en papieren invullen. Allen vinden soelaas en een zeker gevoel van trots tijdens het zingen van de liederen.

Vreemd

De manier waarop kleinmenselijke behoeften en neigingen op de scène worden gezet is in *Murx...* van een bedreigende echtheid. Julia Kristeva heeft het in navolging van Freud over een 'verontrustende vreemdheid' die ontstaat wanneer de grenzen tussen fantasie en werkelijkheid vervagen. Via de verbazing kan dan een identificatie met het andere tot stand komen. Dat 'andere' is - nog altijd volgens Kristeva - in wezen altijd terug te voeren tot verdrongen processen en representatieve inhouden die niet langer noodzakelijk zijn voor het eigen genot, zelfbehoud en adaptieve groei. De vreemdheid zit dus op de eerste plaats in onszelf. De confrontatie met de verontrustende vreemdheid van de ander geeft de kans om de overdracht tussen aandrift en taal, tussen natuur en symbool te ontwarren.

In *Murx...* krijgen we een haast letterlijke theatrale vertaling te zien van deze gedachtengang. Het 'kruitvat' waarover ik het eerder had geeft op een zeer lichamelijke en voornamelijk visuele manier gestalte aan de aandrift, de natuur, het onbewuste. 'Taal' en 'symbool' vind je moeiteloos terug in de liederen en gezegden, maar evenzeer in de haast mechanisch uitgevoerde, ordenende groepsrituelen. Van de humanistische idealen blijkt gelijkheid het gehaald te hebben op vrijheid en broederlijkheid, en daar zit de staat voor iets tussen. Die staat moest al sinds de *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen* (1789) de rechten van het individu waarborgen. De rationeel ontworpen politieke en juridische natie evolueerde in Duitsland al snel naar een nationale Gemeenschap, met het nationale gevoel, de Volksgeist als hoogste

waarde. Dit eerder morele en culturele concept van een natie komt meer tegemoet aan emotionele behoeften, maar is tegelijk veel gemakkelijker te manipuleren in functie van een economische en militaire expansie- of protectiepolitiek. In beide concepten verdrong de 'burger' gaandeweg de 'mens' uit de oorspronkelijke Verklaring. "Een mens die alleen maar mens is, heeft naar het schijnt alle kwaliteiten verloren die anderen in staat stellen hem als gelijke te behandelen", schrijft Hannah Arendt.

Maar ook met die burgers lijkt het niet helemaal los te lopen als je naar *Murx...* kijkt. Gelijkheid als een door de verzorgingsstaat opgediende eenheidsworst, dat wel, maar in deze context over gelijkwaardigheid spreken klinkt als uit de hel komend engelenzang. Het is schrijnend om zien hoe de meesten zich toch nog uitsloven om een schijn van waardigheid hoog te houden. De gelatenheid waarmee de meest marginale figuren hun lot dragen - om het met de woorden van Atlas te zeggen - stemt tot nadenken.

Waardigheid

In de lijn van het *Humanitätsmythos* van Paul Scheerbart rekent *Murx...* af met de euforie van de klassieke humanisten. De grauwe troep die overblijft smeekt in al zijn belachelijkheid en weerzinwekkendheid om erkenning. De schijnbaar eenvoudige klank- en beeldcollage van Marthaler haalt heel wat simplistische gedachtengangen en idealen onderuit. *Murx...* sluit nauw aan bij wat Kristeva een "ethiek van respect voor het onvereenigbare" noemt. Die ethiek zou volgens haar moeten uitgaan van een opvatting over menselijke waardigheid "waarin de vervreemding, de dramatiek en de dilemma's van de mensheid tot uitdrukking komen. Individualistische neigingen, de wens zich te verheffen in zijn eigenwaarde, het aanvallen van anderen, de identificatie met of de afwijzing van de groep, zijn wezenlijk onderdeel van de menselijke waardigheid, als men toegeeft dat die waardigheid ook vreemdheid inhoudt."

Het zou niet misstaan om met dit citaat te eindigen. Maar er wringt iets. Waarom worden alleen kleinburgers en marginalen opgevoerd als dragers van vreemdheid, als smekers om waardigheid, als slachtoffers én dragers van het humaniseringsideaal?

Wil Marthaler het kunstminnend theaterpubliek, dat zich graag voor progressief en tolerant laat doorgaan, confronteren met vormen van vreemdheid die juist door hun nabijheid verontrustender zijn dan de vreemdheid uit verafgelegen culturen? Moesten de ruw afgebroken warm-melancholische muzieklijnen - die misschien uitdrukking gaven aan een verlangen naar een andere 'Heimat' - de broosheid van onze eigen tolerantie aanstippen?

Het gevaar dat het snel bon ton wordt om ook in het theater collages te maken met het afval van de samenleving is niet denkbeeldig. In afwachting gaf dit Merzbild alvast te denken. Zoals het kunst past.

Marleen Baeten